

ภาษาบาลีเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าจริงหรือไม่

ในสมัยพุทธกาลมีแคว้นใหญ่ ๒ แคว้น คือ แคว้นมคธ และแคว้นโกศล ทั้งสองแคว้นนี้เป็นมหาอำนาจแผ่แสนยานุภาพปกครองแคว้นต่างๆ กว่า ๒๐ แห่งทั่วชมพูทวีป เรื่องนี้ทราบได้จากข้อความในคัมภีร์อุทาน ราชสูตร (ขุ.อุ. ๒๕/๑๒/๑๐๖) ในพระสูตรนั้นมีเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายได้สนทนาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารที่ปกครองแคว้นมคธกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ปกครองแคว้นโกศลว่ากษัตริย์พระองค์ไหนมีพระราชทรัพย์ โภคสมบัติ ท้องพระคลัง แว่นแคว้น พาหนะกำลังพล และแสนยานุภาพมากกว่ากัน

ประชาชนในแคว้นทั้งสองเหล่านั้นล้วนใช้ภาษามคธเป็นหลัก จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์อรรถกถาของสัลลขันธวรรค (ที.สี.อ. ๑/๒๕๔/๒๑๖) กล่าวว่า ประชาชนในแคว้นโกศลมักทักทายกันด้วยคำว่า กจฺจิ โภ กุสลฺ. (ท่านผู้เจริญสุขภาพดีไหม) ซึ่งคล้ายกับคำอังกฤษว่า How do you do? จึงเรียกว่า แคว้นโกศล คือ แคว้นของคนที่ทักทายกันด้วยคำว่า กุสล ส่วนประชาชนในแคว้นมคธมักทักทายกันด้วยคำว่า กจฺจิ ขมณฺเีย, กจฺจิ ยาปณฺเีย. (สบายดีไหม) ซึ่งคล้ายกับคำอังกฤษว่า How are you?

เมื่อแคว้นทั้งสองปกครองเมืองต่างๆ ทั่วชมพูทวีปเช่นนี้ จึงเป็นธรรมดาที่ประชาชนในแคว้นเหล่านั้นต้องสื่อสารกันด้วยภาษากลาง ซึ่งก็คือภาษามคธนั่นเอง ข้อนี้เปรียบได้กับภาษาอังกฤษที่เป็นภาษากลางของประเทศมหาอำนาจในแถบตะวันตกในยุคปัจจุบันนี้ อีกทั้งพระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมด้วยภาษากลางอันเป็นภาษาที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกันในสมัยนั้น

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ทราบว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมด้วยภาษามคธเพื่อให้ชาวอินเดียในสมัยพุทธกาลสามารถเข้าใจสิ่งที่ตรัสสอนได้ และภาษามคธนี้ก็มีชื่อเรียกว่า **สกนฺธิรุตฺติ** (ภาษาของตน) พบในพระวินัยปิฎก จูฬวรรค ดังข้อความว่า

อนฺุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นฺิรุตฺติยา พุทฺธวณฺฺ ปริยาปุณฺฺตฺ. (วิ.จู. ๗/๒๘๕/๕๖)

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะด้วยภาษาของตน”

สกาย นฺิรุตฺติยาติ เอตฺถ สกา นฺิรุตฺติ นาม สมฺมาสมฺพุทฺเธน วุตฺตปฺปกาโร
มาคฺธิกโวหาโร. (วิ.จู.อ. ๓/๒๘๕/๓๑๗)

“ในคำว่า สกาย นฺิรุตฺติยา (ด้วยภาษาของตน) นี้ ภาษาของชาวมคธที่มีลักษณะ

อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ชื่อว่า ภาษาของตน”

นอกจากนั้น ภาษามคธนี้ยังมีชื่อเรียกอีก ๘ อย่าง พบในคัมภีร์อรรถกถา ดังนี้

๑. มาคธภาษา (ภาษาอันมีในแคว้นมคธ) พบในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎกว่า
สัพพตฺถ มาคธภาษา อุตฺตฺสนฺหา. (อภิ.วิ.อ. ๒/๗๑๘/๔๑๕)

“มาคธภาษาเท่านั้นนิยมใช้มากในที่ทุกแห่ง”

๒. มาคธิกภาษา (ภาษาอันมีในแคว้นมคธ) พบในอรรถกถาของปฎิสัมภิทามรรค
ว่า

มาคธิกภาษํ ภาสีสฺสตี. (ขุ.ป.อ. ๑/๖)

“จักกล่าวมาคธิกภาษา”

๓. ตันติภาษา (ภาษาของพระพุทธพจน์) พบในอรรถกถาของธรรมบทว่า
ตฺนฺติภาสํ มโนรมํ. (ขุ.ธ.อ. ๑/๒)

“ภาษาของพระพุทธพจน์อันน่ารื่นรมย์”

๔. มूलภาษา (ภาษาดั้งเดิมของคนต้นกัปป) พบในอรรถกถาของปฎิสัมภิทามรรคว่า
สพฺพสตฺตานํ มूलภาสาย ปภทคตํ ญาณํ นฺริตฺติปฏิสมฺภิทา. (ขุ.ป.อ. ๑/๖)

“นริตติปฎิสัมภิทา คือ ปัญญาแตกฉาน[ภาษามคธนั้น]ที่เป็นภาษาดั้งเดิมของเหล่าสัตว์ทั้งหมด”

๕. อริยกะ หรือ อริยโวหาร (ภาษาของชาวอารยัน) พบในอรรถกถาของพระวินัย
ปิฎก มหาวรรคว่า

ตตฺถ อริยกํ นาม อริยโวหาโร มาคธภาสา. (วิ.มहा.อ. ๑/๕๔/๒๗๓)

“ในพากย์นั้น ที่ชื่อว่า อริยกะ คือ ภาษาของชาวอารยัน กล่าวคือ ภาษาของชาวมคธ”

๖. พรหมโวหาร (ภาษาของพรหม) พบในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎกว่า

อยเมเวกา ยถาภูจฺจพรหมโวหารอริยโวหารสงฺฆาตา มาคธภาสา น ปวิตฺตตี.

(อภิ.วิ.อ. ๒/๗๑๘/๔๑๕)

“มาคธภาษานี้เพียงอย่างเดียวที่เรียกว่า พรหมโวหาร และอริยโวหารตามความเป็นจริงย่อมไม่เปลี่ยนแปลง”

๗. อัมมนิรุตติ (ภาษาคองที่) พบในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎกว่า

ตตถ อัมมนิรุตตาทิลาเป ญาณนติ ตสฺมี อตฺเถ ธมฺเม จ ปวตฺตมานาย ตสฺสา
อัมมนิรุตติยา สภาวปญฺญตติยา อภิสลาเป ญาณํ. (อภิ.วิ.อ. ๒/๗๒๕/๔๑๙)

“คำว่า ตตถ อัมมนิรุตตาทิลาเป ญาณํ (ความรู้ในการพูดภาษาคองที่นั้น)
หมายความว่า ปัญญาในการพูดภาษาคองที่นั้น คือ ในการพูดคำบัญญัติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่ง
เป็นไปในผลและเหตุนั้น”

๘. สภาวนิรุตติ (ภาษาคองที่) พบในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎกว่า

ตสฺมี สภาวนิรุตตาทิลาเป ปภทคตํ ญาณํ นิรุตติปฏิสํภิทา.

(อภิ.วิ.อ. ๒/๗๑๘/๔๑๔)

“ความรู้แตกฉานในการพูดภาษาคองที่นั้น ชื่อว่า นิรุตติปฏิสํภิทา”

อัมมนิรุตติ และสภาวนิรุตติ มีความหมายเหมือนกัน กล่าวคือ เป็น**ภาษาอันคงที่**
ไม่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาเหมือนภาษาอื่น ๆ แม้ภาษานี้จะสาบสูญไปจากโลกมนุษย์แล้ว
ก็ตาม แต่ยังคงมีใช้สนทนากันอยู่ในเทวโลกและพรหมโลก เมื่อโลกพินาศแล้วบังเกิดขึ้นใหม่ก็มี
พรหมจากพรหมโลกมากินจวันดินกลายเป็นคนต้งกัปตามข้อความที่ตรัสไว้ในทีฆนิกาย
ปาฎิกวรรค อคคัณฺณสูตร (ที.ปา. ๑๑/๑๒๐/๗๒-๓) ภาษามคธนี้จึงเป็นภาษาของ
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์

จะเห็นได้ว่า มีหลักฐานที่แสดงไว้ ดังนี้

ก. พระเจ้ามหินทะผู้เป็นพระราชบิดาของพระพุทธเจ้าผู้สละที่ตรัสรู้เมื่อ
๕๑ กัปที่ผ่านมา ได้กล่าววอนอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นด้วยบทหามัสการว่า
นโม ตสฺส เป็นต้น ดังที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท (ขุ.ธ.อ. ๑/๑๑/๗๖)

ข. ในมหาสุตโสมชาดก มีเรื่องที่พระเจ้าสุตโสมได้ฟังคาถา ๔ บทซึ่งเป็นคำสอน
ของพระพุทธเจ้ากัสสปะที่เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วจากพราหมณ์ผู้หนึ่งที่ทรงจำไว้ได้
(ขุ.ชา. ๒๘/๔๑๑-๑๔/๑๑๒)

ค. ในอาฬวกสูตร มีเรื่องที่มารดาบิดาของอาฬวกยักษ์ได้ฟังคาถาซึ่งเป็นคำสอน
ของพระพุทธเจ้ากัสสปะแล้วให้อาฬวกยักษ์จดบันทึกคาถาเหล่านั้นไว้

(ขุ.สุ. ๒๕/๑๘๓-๙๔/๓๖๗)

การที่ภาษาบาลีนี้คงอยู่ตามธรรมชาติไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามีรากศัพท์ที่แน่นอนชัดเจน และไม่ซับซ้อนเหมือนภาษาสันสกฤต เช่น วิภัตตินามในภาษาบาลีมี ๑๔ ศัพท์ แต่ในภาษาสันสกฤตมี ๒๑ ศัพท์ วิภัตติอาชยัตในภาษาบาลีมี ๙๖ ศัพท์ แต่ในภาษาสันสกฤตมี ๑๘๐ ศัพท์ อีกทั้งการผันคำในภาษาสันสกฤตก็ซับซ้อนและมีข้อยกเว้นมากมาย ภาษาบาลีจึงเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์

บางท่านเข้าใจว่า คำว่า ปาฬิ หรืออาจใช้เป็น ปาลิ แปลว่า “บาลี” เป็นคำใหม่ที่พบในคัมภีร์อรรถกถา แต่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยแท้จริงแล้ว คำว่า ปาฬิ มีใช้มาตั้งแต่สมัยปฐมสังคายนา ดังข้อความในสังยุตตนิกาย มหาวรรคว่า

ยาว เอสนา ปาฬิ วิตุถาเรตพุพา. (ส.ม. ๑๙/๒๕๘-๒๖๙/๑๑๙)

“พึงเพิ่มบาลีให้พิสดารจนถึงเอสนาสูตร”

ข้อความนี้เป็นเหมือนเชิงอรรถที่พระสังคหาคารยัเพิ่มเติมจากพระสูตร ดังนั้น คำว่า ปาฬิ จึงมีใช้เป็นครั้งแรกในพระไตรปิฎกตั้งแต่ปฐมสังคายนา ไม่ใช่เริ่มมีในสมัยคัมภีร์อรรถกถา จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์อรรถกถาหลายฉบับกล่าวถึง ปาฬิ ศัพท์ว่าคือ พระบาลี หรือ พระพุทธพจน์ ด้วยเหตุนั้น คัมภีร์ฎีกาและไวยากรณ์บาลีจึงแสดงความหมาย ของ ปาฬิ ศัพท์ ๔ ประการตามรูปวิเคราะห์ (คำจำกัดความ) ดังนี้

๑. อตฺถํ ปาติ รกฺขตีติ ปาฬิ, ตนฺติ. (โมคคัลลานไวยากรณ์ ๗/๒๒๘)

สิ่งที่รักษาเนื้อความ ชื่อว่า ปาฬิ คือ พระพุทธพจน์

(ปา ธาตุ + พิ ปัจจัยในกัตตุสาธนะ)

๒. อตฺถํ ปาเลตีติ ปาฬิ, ลสฺส พฺตฺตํ. (สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา น. ๔๕๒)

สิ่งที่รักษาเนื้อความ ชื่อว่า ปาฬิ แปลง ล เป็น พ

(पाल ธาตุ + อิ ปัจจัยในกัตตุสาธนะ)

๓. โย นํ ปริยาปุณาติ, ตํ อาปายิกาทีหิ ทฺวฺกฺเขหิ ปาติ รกฺขตีติ ปาฬิ.

(มณีสารมณชูสาฎีกา ๑/๑๕๑-๕๒)

สิ่งที่รักษาผู้ปฏิบัติตามให้พ้นไปจากทุกขในอบายเป็นต้น ชื่อว่า ปาฬิ

(ปา ธาตุ + พิ ปัจจัยในกัตตุสาธนะ)

๔. ปกฏฐาน์ อุตตมานัน สหุทาน์ อาฬิ ปาฬิ.

(ม.ม.ฎีกา ๒/๓๓๓/๗๒๒, อญ.จตุฎก.ฎีกา ๒/๒๒/๓๐๙)

ลำดับของกลุ่มคำอันยิ่งยวด ชื่อว่า ปาฬิ

(ป อุปสรรค + อาฬิ ศัพท์)

แม้คำว่า ปาฬิ จะหมายความว่าพระบาลีคือพระไตรปิฎก แต่ต่อมาภายหลัง คำนี้ใช้เป็นชื่อของภาษา เรียกว่า ภาษาบาลี โดยมีใช้ครั้งแรกในสมัยของท่านพระธรรมบาลในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ โดยใช้คำว่า ปาฬิภาษา (ภาษาบาลี) ในคัมภีร์ฎีกาของทีฆนิกาย (ที.สี.ฎีกา ๑/๑๙) และฎีกาของมัชฌิมนิกาย (ที.ม.ฎีกา ๑/๘/๒๑) โดยกล่าวว่า :-

ปาฬิภาษายานุวิชาณิ. (กระทำให้สมควรด้วยภาษาบาลี)

สรุปความว่า บาลีเป็นชื่อของพระพุทธพจน์และภาษามคธทั้งสองอย่าง ดังนี้

ก. พระพุทธพจน์ ชื่อว่า บาลี เพราะรักษาเนื้อความ

ข. ภาษามคธ ชื่อว่า บาลี เพราะเป็นภาษาของพระพุทธพจน์ ดังรูปวิเคราะห์ว่า

ปาฬิยา ภาษา ปาฬิภาษา. ภาษาของพระพุทธพจน์ ชื่อว่า ปาฬิภาษา

เนื่องจากคำว่า ปาฬิ หมายถึงพระพุทธพจน์นั่นเอง

บางท่านกล่าวว่า ปาฬิภาษา มีความหมายว่า “ภาษารักษาพระพุทธพจน์” ตามรูปวิเคราะห์ว่า พุทธวจนํ ปาเลตติ ปาฬิ.ภาษารักษาพระพุทธพจน์ ชื่อว่า ปาฬิ แต่ความหมายและรูปวิเคราะห์ดังกล่าวไม่ปรากฏในคัมภีร์ใด ๆ

คัมภีร์ฉันทโสรัสตถเมทินิ (คำอธิบายคาถา ๓-๔) ประมวลความเกี่ยวกับภาษามคธไว้เป็นคาถาท่องจำโดยนำมาจากคัมภีร์สัสมโหวิโนทนิ (อภิ.วิ.อ. ๒/๗๑๘/๔๑๔-๑๕) และอรรถกถาปฐีสัสมิทามรรค (ช.ป.อ. ๑/๖-๗) ดังนี้

มูลภาษาติ สา วุตตา

โปราณา ยา'ติกบุปิกา

มาคธี'รียภาษาถ

มโนรมาติ วิสสุตา.

“ภาษาใดเป็นภาษาดั้งเดิม คนต้นกับใช้พูดกัน ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่าใช้ในแคว้นมคธเป็นภาษาของชาวอารยันและเป็นภาษาที่น่าฟังใจ ภาษานั้นเรียกว่ามูลภาษา (ภาษาดั้งเดิม)”

พรหมภาสา ยถาภุจ-

ภาสา จาปริวตฺติ

สภานิรุตฺติ เหา

เกนจิ อวิโกปิตา.

“ภาษานั้นเป็นภาษาของพรหม เป็นภาษาที่มีความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ที่จริงแล้ว
ภาษานี้คงที่ ไม่มีใครทำให้วิบัติได้”

นิริเย เทวโลเก จ

พรหมโลเก รสาตเล

สาเยว มาคธีภาสา

อุสฺสหนฺนา พรหมวณฺณิตา.

“ภาษาของชาวมคธนั้น นิยมใช้มากในนรก เทวโลก พรหมโลก และนาคโลก
เป็นภาษาอันพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐทรงสรรเสริญแล้ว”

อมนุสฺเส พุทธารญฺเญ

ชาโต โย’สฺสุตฺวาจิโก

ธมฺมตฺยาตฺตโน วาจํ

กเถนฺโต ตํ กเถสฺสติ.

“บุคคลผู้ไม่เคยได้ยินคำของคนอื่น เกิดในป่าใหญ่อันไม่มีมนุษย์ เมื่อจะเจรจา
ก็จักพูดภาษามคธนั้นตามปกติของตน”

พุทฺโธปิ โสคตํ ตนฺตี

หฺนฺวคํ ปิฎกตฺตยํ

อาโรเปนฺโต วิสฺสุทฺธาย

มฺลภาสาย’โรปยิ.

“แม้พระพุทธรเจ้าเมื่อจะทรงยกพระไตรปิฎกมีองค์ ๙ สู่พระบาลีของพระสุคต
ก็ยกขึ้นไว้ด้วยมูลภาษาอันบริสุทธิ์”

ตนฺตารุพฺพหฺสฺส มฺลาย

ญฺาณเภทสมฺภคินํ

โสเต สมฺภูติตมตฺเตว

อตฺโถ’ปฏฺฐาติ’เนกโส.

“เมื่อมูลภาษาของศัพท์ที่ยกขึ้นสู่พระบาลีมากระทบโสตของผู้ถึงพร้อมด้วย
นิรุตติปฏิสัมภิตาญาณ เนื่อความย่อมปรากฏเป็นอันมากโดยแท้”

ตพญญา เทสภาสาขยา

จิเรน ปรีวตตินี

กิราโตฏฐนุทธาทิน

วเสนฐฐารสพพิธา.

“ภาษาอื่นจากนั้น [ในประเทศอินเดีย] ชื่อว่า เทสภษา (ภาษาถิ่น) มี ๑๘ อย่างโดย
จำแนกเป็นภาษากิราตะ, โอฏฐะ และอันธกะเป็นต้น มักเปลี่ยนแปลงตามกาลอันช้านาน”

ยา สงขตา มหะสีหิ

วามกาทีหิ วาจิตา

เวเทสุ โยชิตา เหา

ภาสา สกุกฐสมมตา.

“ส่วนภาษาไดอันฤษีผู้ประเสริฐมีความกะเป็นต้นบัญญัติสอนไว้ ประกอบใช้ในคัมภีร์
พระเวท ภาษานั้นเรียกว่าสันสกฤต”

อนึ่ง ในคัมภีร์อรรถกถาหลายฉบับ (อภิ.วิ.อ. ๒/๗๑๘/๔๑๔-๑๕, ขุ.ป.อ. ๑/๖-๗)
กล่าวว่า “ผู้ที่เกิดในป่าไม่เคยได้ยินเสียงพูดของมนุษย์ทั่วไป จะต้องพูดภาษามคธ” เรื่องนี้มี
คำวิจารณ์ไว้ในคำนำโมคคัลลานนิสสัย (หน้า จ) ว่า

“บุคคลเช่นนั้นคงจะพูดภาษามคธได้เล็กน้อย และคงจะเป็นคำผิดๆ ถูกๆ ไม่สมบูรณ์
ตามหลักภาษา เพราะแม้กระทั่งคนที่เรียนภาษานี้มาเป็นอย่งดียังยากที่จะพูดถูกต้องให้
สมบูรณ์ได้”

ผู้แปลเห็นด้วยกับข้อความข้างต้น เพราะบุคคลดังกล่าวอาจพูดได้เพียงคำว่า มะมะ
หรือ อัมมะ ซึ่งภาษามคธใช้เป็น อุมม (แม่) จะเห็นได้ว่า ทุกภาษาในโลกเรียกแม่ด้วย ม
อักษร เช่น ไทยใช้เป็น แม่ พม่าใช้เป็น อะหมะ อังกฤษใช้เป็น mom จีนใช้เป็น māma
เป็นต้น การที่ภาษาทั่วโลกใช้ ม อักษรเรียกแม่ คงเป็นเพราะว่าเด็กทารกยังไม่มีฟันงอกขึ้น
อย่างบริบูรณ์ จึงคงจะออกเสียงด้วยการใช้ริมฝีปากเป็นหลัก และ ม อักษรก็เป็นอักษรที่เกิดที่
ริมฝีปาก (โอฏฐฐาน)

บทความนี้เขียนขึ้นมาเพื่อชี้แจงให้ชาวพุทธเถรวาทได้มั่นใจว่า พระพุทธเจ้าตรัสภาษา
มคธ (ภาษาบาลี) สืบเนื่องมาจาก ศ.ดร.แจน แหนทเทียร์ ซึ่งจบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัย
ฮาร์วาร์ด ในสาขาเอเชียศึกษา และภาษาทางตะวันออก (Inner Asian and Altaic Studies)

ได้นำเสนองานที่เธอค้นพบบนเวทีสัมมนาภาษาชาติภายใต้หัวข้อ การแปลภาษา และการถ่ายทอดภาษา : Translation & Transmission Conference ในวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ณ รัฐโคโลราโด ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเธอแสดงความเห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสภาษาบาลี และพระไตรปิฎกก็เป็นภาษาที่ประดิษฐ์ขึ้นในภายหลังเพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจได้อย่างกว้างขวาง โดยแสดงเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

๑. That most of his teachings were initially delivered in some form of what more technically is called Old Magadhi to distinguish it from Ardha Magadhi a much later language which was used for the transmission of the scriptures belonging to the Jain tradition. But old Magadhi was far from the only language spoken in India or even in Northern India at the time. And it seems likely that the Buddha may have been able to communicate in more than one language.

คำสอนส่วนใหญ่ของพระพุทธเจ้าน่าจะเป็นภาษามาคธีโบราณ ที่เรียกว่ามาคธีก็เพื่อให้ต่างจากภาษาอรรธมาคธีที่ใช้ในคัมภีร์ของศาสนาเซน แต่ภาษามาคธีย่อมไม่ใช่ภาษาเดียวที่ใช้กันในอินเดียหรืออินเดียภาคเหนือในขณะนั้น และพระพุทธเจ้าก็น่าจะตรัสได้มากกว่าหนึ่งภาษาด้วย

๒. The word “Pali” is subject of a very old misunderstanding—not ours, we inherited it—the misunderstanding of medieval Asian traditions—the word doesn’t appear in the Pali Tripitaka. It’s a commentarial word from a later layer of Buddhist literature. when it does appear it’s the phrase that appears in Palibhasa, like Bhasa, Subhasita, etc. It’s just the Pali language, so it looks like a name of a language, like the French language, or the Sanskrit language, or the Chinese language. But it’s not. Pali, as I think some of you already know, doesn’t mean a language name, it means texts, specifically, it means scriptural religious text.

คำว่า บาลี ถูกเข้าใจผิดมาอย่างยาวนาน ไม่ใช่ความเข้าใจผิดของพวกเรา แต่เป็น

ความเข้าใจผิดของชาวอินเดียยุคกลาง (เพราะ) คำว่า บาลี ไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แต่มีอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์ชั้นหลัง เริ่มมีการใช้คำว่า ปาลิภาษา ในวลีที่ปรากฏในภาษาบาลี เช่นคำว่า ภาสา หรือ สุธาสิต เป็นต้น แต่ถูกนำไปใช้ในลักษณะที่เป็นชื่อของภาษา เช่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาสันสกฤต ภาษาจีน ทั้งๆ ที่คำว่า บาลี ไม่ใช่ชื่อของภาษาตามความเข้าใจของผู้บรรยายและท่านผู้ฟังบางท่านได้เข้าใจมาก่อนแล้ว บาลีหมายถึงข้อความในคัมภีร์ทางศาสนา

๓. It's clear that it was not the language that the Buddha spoke. But not only did the Buddha not speak Pali, no one spoke Pali. Pali is, as von Hinüber calls it, an artificial language, cobbled together from a variety of spoken languages to come up with what von Hinüber called, and I'm not sure is the best choice, but he called it a *lingua franca* for the purpose of disseminating Buddhist teachings across dialectal or perhaps language lines. So it's a compromise language made up from pieces of different languages in India at the time. The reason I have problem with the term *lingua franca* is that usually it's something that you can speak, usually it can be a market place language for people from different linguistic background to haggle over goods in some common tongue. That's not what Pali was. It's a scriptural *lingua franca*—don't think we have a word for that—but used originally and only for religious texts, and I mean that broadly, not only for the canonical scriptures attributed to the Buddha but later for the commentaries and for what we call church histories, texts like the *Dipavamsa* from the 3rd and 4th centuries and the *Mahavamsa* from this century composed to tell the history of Buddhism and the history of Sri Lanka in the process, composed in Sri Lanka much later. So, Pali is already representing a bit of a divergence from the language we talked about in the beginning. It's no one's language and ideally

everyone's language, at least as a language for the study and recitation of Buddhist texts.

ที่แน่นอนก็คือพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสภาษาบาลี ไม่ใช่พระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ไม่มีใครเลยที่พูดภาษาบาลี บาลีเป็นภาษาที่ถูกสังเคราะห์ขึ้น สร้างขึ้นจากภาษาพูดหลากหลายภาษา อินุเบอร์เรียกว่า ภาษากลาง ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังชุมชนที่ใช้ภาษาแตกต่างกัน เป็นภาษาที่สร้างขึ้นใหม่จากภาษาต่างๆ ที่ใช้กันในอินเดียขณะนั้น เป็นภาษากลางที่ใครๆ ก็พูดได้ เหมือนภาษากลางสำหรับตลาดที่มีคนหลากหลายมาซื้อขายกัน แต่ภาษาบาลีเป็นภาษากลางสำหรับเขียนคัมภีร์ ใช้เฉพาะการบันทึกคัมภีร์ทางศาสนาเท่านั้น ไม่ใช่แค่คัมภีร์ที่บันทึกคำสอนเฉพาะของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่รวมถึงอรรถกถาและประวัติพุทธศาสนา เช่น คัมภีร์ที่ปวงค์ มหาวงศ์ ที่บันทึกประวัติพุทธศาสนาทั้งในอินเดียและศรีลังกา ภาษาบาลีจึงเป็นภาษาดัดแปลง ไม่มากก็น้อย เพราะไม่ใช่ภาษาของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เจตนาคือให้เป็นภาษากลางที่ทุกคนเข้าใจได้ อย่างน้อยในกลุ่มคนที่ศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนา

๔. It's certainly to be classified as one of the many Middle Indic languages and that in a certain sense is a Prakrit. But when we map Pali on to the picture provided by the Asoka inscriptions, Indological specialists discovered something very peculiar, for Pali does not fit the normal profile of an ordinary Prakrit. Instead, as the great Pali scholar Oscar von Hinüber has shown, it exhibits some mixture of Eastern and Western features including some terminology that starts to go back to old Magadhi itself—even older language. The majority of the characteristics of Pali, in fact, wind up with what we know from the inscriptions would be from Western Prakrits not Eastern. And this already would call into question whether it's anything even close to the language the Buddha spoke since the Buddha lived in the eastern part of this region.

บาลีเป็นหนึ่งในภาษากลางของอินเดีย และบางครั้งก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มภาษาปรากฤตด้วย แต่เมื่อเอาไปเทียบกับแผนผังทางภาษาที่ได้จากการศึกษาจารึกพระเจ้าอโศก ผู้เชี่ยวชาญด้านอินเดียศึกษาก็ต้องแปลกใจมาก เมื่อพบว่าภาษาบาลีไม่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของภาษาปรากฤต ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลี ออสการ์ ฟอน ฮินูเบอร์ ระบุว่า บาลีมีส่วนผสมของภาษาปรากฤตทั้งทางตะวันออกและตะวันตก และมีส่วนที่คล้ายกับภาษามาคธีอีกด้วย ภาษาบาลีมีส่วนคล้ายกับภาษาปรากฤตฝั่งตะวันตก ไม่ใช่ฝั่งตะวันออก จารึกเหล่านี้ทำให้เราเข้าใจหลักภาษาและการออกเสียงที่ต่างกันระหว่างภาษาปรากฤตทางตะวันออกกับตะวันตก จึงเกิดคำถามว่า บาลีจะใกล้เคียงกับภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสหรือไม่ ในเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอยู่ทางตะวันออก

ผู้เขียนขอชี้แจงเรื่องนี้ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้พูดเรื่องนี้คงไม่เข้าใจความแตกต่างกันระหว่างภาษามคธกับภาษามาคธี จึงเข้าใจว่าเป็นภาษาเดียวกัน แต่ความจริงภาษามาคธีกับภาษามคธ (ภาษาบาลี) แตกต่างกัน จะเห็นว่า ในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาของพระไตรปิฎกนิยมเรียกภาษามคธว่า มคธภาษา, มาคธีภาษา ดังคำว่า มคธาย นินฺตติยา. หรือ มาคธิกาย ภาสาย. ซึ่งแปลว่า “ด้วยภาษาของชาวมคธ” ไม่มีตำราเล่มไหนเรียกว่า มาคธีภาษา เพราะเกรงว่าจะไปสับสนกับภาษามาคธีอันคล้ายคลึงกับภาษามคธ

แม้ภาษามาคธีจะเป็นภาษาที่ใช้ในแคว้นมคธเหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะบางอย่างแตกต่างจากภาษาบาลี เช่น

- ๑) ภาษาบาลีใช้ ล อักษร แต่ภาษาบาลีใช้เป็น ร อักษร เช่น
ปฺลิสฺส (บาลี), ปุริสฺส (บาลี)
- ๒) ภาษาบาลีใช้ ณ อักษร แต่ภาษาบาลีใช้เป็น น อักษร เช่น
มานุสฺส (บาลี), มานุส (บาลี)
- ๓) ภาษาบาลีใช้ ศ อักษร แต่ในภาษาบาลีใช้เป็น ส อักษร เช่น
ศตฺ (บาลี), สตฺ (บาลี), มฺศ (บาลี), มฺส (บาลี)

๔) บทนาม ปุ่ลลิ่งค์ อ การ์ันต์ ภาษามาครีใช้สระ เอ ลงท้าย แต่ภาษาบาลีใช้สระ โอ ลงท้าย เช่น

ปุ่ลลิส (มาครี), ปุ่ลลิส (บาลี)

๕) บทนาม นปุ่ลลิ่งค์ อ การ์ันต์ ภาษามาครีใช้สระ เอ ลงท้าย แต่ภาษาบาลีใช้สระ อ ลงท้าย เช่น

โศณิเท (มาครี), โสณิต์ (บาลี)

ตัวอย่างภาษามาครี

หตมาณุศม์ศโภอเน

กุมภศหศค์ วศาหี ศัจเอ

อนิค์ จ ปิอามิ โศณิอ

วลิศศท ศมเล หุวือทุ. (เวณีสัหาร ๓/๑)

ตัวอย่างภาษามคร

หตมานุสมส์โภชเน

กุมภสหสส์ วศาหี สญจิต์

อนิส จ ปิอามิ โสณิต์

วสสสต้ สมโร ภวิสสติ.

“ในงานฉลองกินเหล้ามนุษย์ที่ถูกฆ่าตาย คนโทพันใบเต็มไปด้วยไขมัน และข้า (รากษส) ได้ดื่มเลือดคำแล้วคำเล่าไม่หยุดหย่อน หวังว่าสงครามจักดำเนินต่อไปเรื่อยปี”

อนึ่ง ภาษามครนับว่าเป็นภาษาที่มีแบบแผนเป็นอย่างดีของชาวเมืองที่เจริญแล้ว (โปรี) ดังข้อความในพรหมชาลสูตรว่า

ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุชา เปมณียา หทยุมมา โปรี พุชนกนฺตา พุชนมนาปา, ตถารูปี วาจํ ภาสิตา โหติ. (ที.ล. ๙/๙/๕)

“พระสมณโคดมตรัสแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ”

ภาษามาครีจัดว่าเป็นภาษาถิ่นของคนบ้านนอกที่ไร้การศึกษา เหมือน broken English นั่นเอง ส่วนภาษามคร (ภาษาบาลี) เปรียบเหมือนภาษากลางที่คนไทยทั่วไปใช้สื่อสารกัน จะเห็นได้ว่า ศัพท์บางคำในคำสอนของเจ้าลัทธิในสมัยพุทธกาล เป็นภาษาถิ่นที่ไม่ถูกไวยากรณ์ เช่นคำว่า ทฺวาสฺมจฺญิ ปฏฺวิปทา (ปฏฺวิปทา ๖๒) ถูกใช้เป็น ทฺวจฺญิ ปฏฺวิปทา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นักไวยากรณ์รุ่นหลังได้ตั้งสูตรประกอบรูปศัพท์ของคำว่า ทฺวจฺญิ ไว้เพื่อ

ให้อนุชนเข้าใจความหมายได้อย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวไว้ในสัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา

(นีติ.สุตต. ๑/๑๖๐)

อีกภาษาหนึ่งที่ใกล้เคียงกับภาษามคธ (ภาษาบาลี) และภาษามาคธี คือ ภาษาอรรธมาคธี ซึ่งเป็นภาษาหลักของศาสนาเซน และแพร่หลายหลังพุทธกาลในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช จึงใช้เป็นภาษาในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก ข้อแตกต่างระหว่างภาษาบาลีกับภาษาอรรธมาคธี พบในรูปศัพท์ที่เป็นนามและกริยา เช่น

ภาษาอรรธมาคธี

เตณฺ์ สมเยณฺ์

หวนิ

ณอร

อาอุห

ชอุณา

ภาษามคธ

เตน สมเยน

ภวติ

นคร

อายุธ

ยมนา

นอกจากนั้น ยังพบข้อแตกต่างระหว่างภาษาบาลีกับอรรธมาคธีในการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะอีกด้วย เช่น

ภาษาอรรธมาคธี

กย

อวยาส

ปยาร

ณयर

คย

เอค

อุว

ปายว

ปทิวา

ปุณฺวิ, ปุณฺวี, ปุหฺวี

ภาษามคธ

กต

อวกาส, โอภาส

ปการ

นคร

คช

เอก

อุป

ปาทป

ปฏิปทา

ปถวี

กชช

การีย

รยณ

รตน

ปาว

ปาป

ขอยกตัวอย่างภาษาอรรธมคติที่พบในศิลาจารึกแห่งไพร่ตของพระเจ้าอโศก
มาแสดงไว้เทียบเคียงกับภาษาบาลี ดังนี้

ปิยทลี ลาชา มาคธ สัม อภิวาเทตุน อหา อปาพาทต จ ฆาสูวิหาลต จา. วิทิต เว ภ
เต อวตเก หมา พุทธลี ธัมมลี สัมมลี คลเว จ ปสาเท จ เอเกจิ ภเต ภควตา พุทธเณ ภาสีเต สเว
เส สุภาสีเตวา เอจุไซ ภเต หมียาเย ทิสเยา เหว สธัม จิลลิตติเก โหสตีติ อลหามิ หกั ตั วตเว.
อิมานี ภเต ธัมมปรียายานี วินยสมุกเส อลียวสานี อนาคตภยานี มุนีคาถา โมเนยสุตเต อุปติ
สปลิเน เอจา ลาหุลโลวาเท มุสาวาท อธิกิจย ภควตา พุทธเณ ภาสีเต เอตานิ ภเต ธัมมปรียายานี
อิจจามิ กิตติ พหุเก ภิกขุปาเย จา ภิกขุณีเย จา อภิกขิโน สุนนุญ จา อุปธาลเยย จา เหวเหววา อุปาส
กา จา อุปาสิกา จา เอเตน ภเต อิม ลีชาปยามิ อภิเหตัม ม ชานตติ.

ขอปริวรรตข้อความข้างต้นเป็นภาษามคธ ดังต่อไปนี้

ปิยทลีสี่ ราชา มาคธ สัม อภิวาเทตุน อหา อปาพาทตณจ ฆาสูวิหารตณจ. วิทิต โว
ภนเต ยาวตโก อมหากัม พุทธสมิ ธมฺมสมิ สัมสมิ คารโว จ ปสาโท จ. โย โกจิ ภนเต ภควตา
พุทฺธเณ ภาสีโต. สพุโพ โส สุภาสีโตว. ยณจ ไซ ภนเต อมหะเท ทิสเสเต- เอว สพุธมโม จิรฉฐิตติ
โก เหสสตีติ อรหามิ อหัง ตั วตตเว. อิมานี ภนเต ธมฺมปรียายานี วินยสมุกโกโส อริยวสา
อนาคตภยานี มุนีคาถา โมเนยสุตตัม อุปติสฺสปลนโห โย จ ราหุลโลวาโท มุสาวาท อธิกิจจ
ภควตา พุทฺธเณ ภาสีโต. เอตานิ ภนเต ธมฺมปรียายานี อิจจามิ- กิณฺติ พหุกา ภิกขโว จ ภิก
ขุณีโย จ อภิกฺขุโน สุนนุญจ อุปธาลเยยจ เอวเมว อุปาสกา จ อุปาสิกา จ. เอเตน ภนเต อิม
เลชาปยามิ อธิปเปตัม เม ชานนตฺติ.

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทรรค ได้ทรงอภิวัตพระภิกษุสงฆ์ชาวมคธแล้ว ตรัส
ปราศรัยกับพระภิกษุสงฆ์ จำนงความไร้อาพาธและความอยู่สำราญ

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายย่อมทราบว่าย่อมมีความเคารพ
และเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มากเพียงใด

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ สิ่งใดก็ตามที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว สิ่งนั้นๆ

ทั้งปวงล้วนเป็นสุภาสิต

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ก็ข้อที่โยมควรจะชี้แจงนั้น คือข้อที่ว่า พระสัทธรรมจักดำรงอยู่ได้ตลอดกาลนานด้วยอาการอย่างนี้ โยมสมควรจะกล่าวความข้อนั้น

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ มีธรรมบรรยายอยู่ดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) วินยสมุกกัสม์ หลักธรรมดีเด่นในพระวินัย
- ๒) อริยวาส ความเป็นอยู่อย่างพระอริยะ
- ๓) อนาถมก ภยันอันตรายในอนาคต
- ๔) มุนีคาถา คาถาของพระจอมมุนี
- ๕) โมเนยยสูตร พระสูตรว่าด้วยโมไนยปฏิบัติ
- ๖) อุปติสสปัญหา ปัญหาของอุปติสส และ
- ๗) ข้อความที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสไว้ในราหุโลวาท อันว่าด้วยเรื่องมูสาวาท

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ โยมมีความปรารถนาในส่วนที่เกี่ยวกับธรรมบรรยายเหล่านี้ว่า ขอพระภิกษุผู้เป็นที่เคารพ และพระภิกษุณีทั้งหลายเป็นอันมาก ฟังสดับ และพิจารณาใคร่ครวญในธรรมบรรยายเหล่านี้โดยสม่ำเสมอเป็นประจำ แม้อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลายก็ (ฟังสดับและนำมาพิจารณาใคร่ครวญอยู่เสมอๆ) เช่นกัน

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้แล โยมจึงให้เขียนจารึกนี้ไว้เพื่อประชาชนทั้งหลายจักได้รู้เข้าใจถึงความมุ่งหมายในใจของโยม”

(คำแปลจากศิลาจารึกแห่งไพรีตในหนังสือศิลาจารึกอโศก หน้า ๑๒๓)

๒. คำว่า บาลี ซึ่งอาจใช้เป็น ปาฬิ หรือ ปาลิ พบในสังยุตตนิกาย มหาวรรค (ส.ม. ๑๙/๒๕๘-๒๖๙/๑๑๙) ทั้งฉบับฉันทะรังคีติ ฉบับไทย ฉบับสิงหล และฉบับโรมัน มีข้อความตรงกันทั้งหมดว่า

ยาว เอสนา ปาฬิ วิตถาเรตพุพา. “พึงเพิ่มบาลีให้พิสดารจนถึงเอสนาสูตร”

ดังนั้น การกล่าวว่า คำว่า บาลี ไม่เคยปรากฏในพระไตรปิฎก แต่มีอยู่ในคัมภีร์ อรรถกถาและคัมภีร์ชั้นหลัง จึงไม่ถูกต้อง

นอกจากนั้น การกล่าวว่าพระพุทธเจ้ามิได้ตรัสภาษาบาลี เพราะไม่มีชื่อภาษานี้อยู่ในพระไตรปิฎก ถ้าเห็นตามนั้นก็อาจทำให้เข้าใจว่า ในสมัยพุทธกาลไม่มีภาษาสันสกฤตอีกด้วย เพราะภาษาสันสกฤตที่เรียกว่า สกฤตภาษา หรือ สกฤณภาษา ไม่มีกล่าวไว้โดยตรงในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน มีเพียงการกล่าวถึงเรื่องที่พราหมณ์แดกฉานพระเวท เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งพระเวทเท่านั้น ในพระสูตรต่าง ๆ จึงมีเพียงข้อความว่า

ภควา เอตทโวจ. “พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้”

ไม่มีข้อความว่า ภควา มาครภาษาย เอตทโวจ.

“พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ด้วยภาษามคร”

๓. ภาษาพูดทุกภาษาในโลก ต้องเกิดก่อนภาษาเขียน ดังนั้น บาลีจึงไม่ใช่ภาษาที่ถูกสังเคราะห์ขึ้น เพราะไม่มีภาษาใดในโลกที่มีภาษาเขียนเกิดขึ้นก่อนภาษาพูด ถ้าบาลีเป็นภาษาที่ถูกสังเคราะห์ขึ้นโดยไม่มีภาษาพูด ก็ถือว่าผิดหลักการเกิดขึ้นของภาษาในโลก สมมุติว่ามีบางคนประดิษฐ์ภาษาใหม่ขึ้นในปัจจุบัน คนทั่วไปจะเข้าใจภาษาที่เขาคิดค้นได้อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น นักวิชาการคงต้องค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกด้วยว่าใครเป็นคนแต่งพระไตรปิฎกซึ่งในฉบับไทยมี ๔๕ เล่ม และฉบับฉันทะลังคีติมี ๔๐ เล่ม และแต่งในสมัยไหน ใช้เวลาแต่งกี่ปี เป็นต้น

๔. ภาษาต่างๆ ในโลกล้วนมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ภาษาอินเดียฝั่งตะวันออกเมื่อสองพันห้าร้อยปีก่อน คงจะไม่เหมือนภาษาอินเดียฝั่งตะวันออกในปัจจุบัน และภาษาอินเดียฝั่งตะวันตกเมื่อสองพันห้าร้อยปีก่อน ก็คงจะไม่เหมือนภาษาอินเดียฝั่งตะวันตกในปัจจุบันเช่นเดียวกัน เพราะภาษาทั่วไปย่อมมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาจนแตกต่างจากเดิมเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งภาษามครหรือภาษาบาลีก็สาบสูญไปจากประเทศอินเดียเป็นเวลานานนับพันปี จึงไม่มีข้อมูลให้สืบค้นได้อีก

จะเห็นได้ว่า ภาษาเบงกาลีวิวัฒนาการมาจากภาษาอรรธมาคี และภาษาฮินดีในปัจจุบันก็วิวัฒนาการมาจากภาษาปรากฤตแบบสันสกฤต เพราะมีคำจากภาษาสันสกฤต

ปะปนอยู่จำนวนมาก แต่ภาษาทั้งสองนี้ต่างจากภาษาอรรธมาคธีและภาษาสันสกฤตดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง เพราะเวลาที่ผ่านไปสองพันกว่าปีทำให้โครงสร้างและการใช้คำในภาษาเหล่านั้นแตกต่างไปจากภาษาดั้งเดิม โดยภาษาเบงกาลีและฮินดีไม่มีการผันคำตามวิภัติเหมือนภาษาอรรธมาคธีและปรากฏแบบสันสกฤต

ด้วยเหตุดังกล่าว การวิเคราะห์ตามหลักภาษาศาสตร์โดยอ้างลักษณะของภาษาทางอินเดียฝั่งตะวันออกและตะวันตกในปัจจุบันแล้วปฏิเสธว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้พูดภาษาบาลี จึงไม่สมเหตุสมผล เพราะผิดหลักวิวัฒนาการทางภาษาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้กล่าวไว้ในยุคภาษาสันสกฤตแบบพระเวท (Vedic-Sanskrit หรือ Old Indo-Aryan), ภาษาปรากฏ หรือภาษาอินเดีย อารยะ-ยุคกลาง (Middle Indo-Aryan), ภาษาอปรังสะ (Apabhramsa) และภาษาอินเดีย อารยะ-ใหม่ (New Indo-Aryan)

หนังสือ อินเดีย อนุทวีปที่น่าทึ่ง (หน้า ๗๙-๘๐) และภรตวิทยา (หน้า ๒๒๘) กล่าวถึงวิวัฒนาการของภาษาในประเทศอินเดียซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาอันยาวนานไม่น้อยกว่า ๔,๐๐๐ ปี มีขั้นตอนและชื่อตามคำนิยามของนักภาษาศาสตร์ ซึ่งสรุปความได้ดังนี้

๑) ภาษาสันสกฤตแบบพระเวท (Vedic-Sanskrit หรือ Old Indo-Aryan) เริ่มตั้งแต่ปี ๒๐๐๐ ถึงปีที่ ๖๐๐ ก่อนคริสต์ศักราช

๒) ภาษาปรากฏ หรือภาษาอินเดีย อารยะ-ยุคกลาง (Middle Indo-Aryan) ได้แก่ ภาษามคธ มาคธี อรรธมาคธี เศรเสนี และมหाराษฎรี เป็นต้น เริ่มตั้งแต่ ๖๐๐ ปี ก่อนคริสต์ศักราชจนถึงปีคริสต์ศักราชที่ ๖๐๐

๓) ภาษาอปรังสะ (Apabhramsa) เริ่มตั้งแต่คริสต์ศักราชที่ ๖๐๐ ถึงคริสต์ศักราชที่ ๑๐๐๐ ในช่วงเวลา ๔๐๐ ปีนี้ ภาษาปรากฏได้ผันแปรไปจนมีชื่อเรียกใหม่ว่า ภาษาอปรังสะ คือ ภาษาที่ผันแปรหรือเปลี่ยนรูปไป ภาษาอปรังสะมีหลายรูปแบบตามท้องถิ่นที่ใช้ และภาษาอปรังสะนี้เองเป็นที่มาของภาษาอินเดียที่ใช้กันในปัจจุบัน (ยกเว้นสันสกฤต ทมิฬ กัณณาท เตลุกู และมะละยาฬัม)

๔) ภาษาอินเดีย-อารยะใหม่ (New Indo-Aryan) ได้แก่ ภาษาฮินดี เบงกาลี มารฐี คุชราตี ปัญจาปี อัสสัม โอริยา กัศมีรี สินธี และอูรดู เป็นต้น เริ่มตั้งแต่คริสต์ศักราชที่ ๑๐๐๐ จนถึงปัจจุบัน

ในช่วงเวลา ๔,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา ภาษาต่างๆ ในโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังนั้น ลักษณะของภาษาทางอินเดียฝั่งตะวันออกและตะวันตกก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่นเดียวกัน

มีข้อสังเกตว่า ศ.ดร.แจน แหนทเทียร์ เป็นนักวิชาการฝ่ายมหายาน ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญศาสนาพุทธของฝ่ายเถรวาท แม้ ศ.ออสการ์ ฟอน ฮินูเบอร์ (Professor Oskar von Hinüber) จะเป็นนักวิชาการพุทธศาสนา ก็ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลี เพราะไม่มีผลงานแปลตำราบาลีเป็นที่ประจักษ์

อนึ่ง มีนักวิชาการตะวันตกหลายท่านผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลียอมรับว่าพระไตรปิฎกฉบับบาลีของฝ่ายเถรวาทเป็นข้อมูลดั้งเดิมที่น่าเชื่อถือที่สุด ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่ปฐมสังคายนาในสมัยพระเจ้าอชาตศัตรูจนถึงสังคายนาครั้งต่อๆ มา นักวิชาการเหล่านั้น เช่น ศ.โทมัส วิลเลียม รีส เดวิดส์ (Professor Thomas William Rhys Davids) ผู้ก่อตั้งสมาคมบาลีปกรณ์, ศ.ริชาร์ด กอมบริช (Professor Richard Gombrich) และอานันท์โชติภิกขุ (Anandajoti Bhikkhu) เป็นต้น

พระคันธสาราภิงค์

โครงการเตปิฎกสังฆวัฒนธรรมวิจัย

๓ ก.พ. ๒๕๖๔

แก้ไขเพิ่มเติม ๙ เม.ย. ๒๕๖๗